

УДК 35.078

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.5.7>

Харченко Тетяна Олександрівна,

кандидат економічних наук, доцент,

докторант кафедри економічної політики та менеджменту

Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ORCID ID 0000-0002-3446-6533

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ТА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЧЕРЕЗ ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

THE MAIN APPROACHES TO THE FORMATION OF THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR AND RURAL AREAS THROUGH STATE REGULATORY TOOLS

В статті досліджено напрями, котрі визначають важливість впровадження інструментів державної підтримки аграрного сектору на довгостроковій основі. Підтверджено, що необхідним є поліпшення рівня та якості життя сільського населення, шляхом забезпечення інфраструктурного розвитку сільських територій; стимулювання зростання зайнятості населення; забезпечення достатнього рівня інвестицій у людський капітал; формування мережі центрів інформаційної, консультаційної, навчальної, підтримки; підвищення рівня доходів; застосування ресурсозберігаючих та екологічно-сприятливих технологій; державної та регіональної підтримки середніх і малих господарюючих суб'єктів.

Встановлено, що відсутність статистичної інформації в розрізі індикаторів оцінки виконання цілей сталого розвитку аграрного сектору та сільських територій окреслює необхідність пошуку альтернативних варіантів проведення моніторингу. В якості оціночного інструментарію реалізації державної політики виконання цілей сталого розвитку розроблено авторський методичний підхід. Реалізація розробленого методичного підходу, як інструменту державного регулювання, дозволить обґрунтувати концепцію сталого розвитку аграрного сектору та сільських територій шляхом формування базису значень в розрізі досліджуваних субіндексів; досягнення відповідності між індикаторами економічних, соціальних та екологічних аспектів оцінки сталого розвитку аграрного сектору на державному, регіональному та місцевому рівні та їх чітке відображення в якості моніторингових показників Державної стратегії регіонального розвитку, регіональних (обласних) стратегій та стратегій розвитку територіальних громад.

Обґрунтовано важливість формування Національної стратегії сталого розвитку аграрного сектору, де в якості функціональних блоків будуть представлені програма сільськогосподарського розвитку та програма розвитку сільських територій. Визначено, що за даного підходу буде досягнуто підвищення результативності стратегічного планування, в тому числі і в частині формування індикаторів оцінки.

Ключові слова: *інструменти, індикатори, методичний підхід, економічні аспекти, соціологічні аспекти, екологічні аспекти, Національна стратегія, Програма сільськогосподарського розвитку.*

In the article was examined the areas that determine the importance of implementing instruments of state support for the agricultural sector on a long-term basis. It has been confirmed that it is necessary to improve the level and quality of life of the rural population by ensuring the infrastructural development of rural areas; stimulation of population employment growth; ensuring a sufficient level of investment in human capital; formation of a network of information, consultation, training, and support centers; increase in income level; application of resource-saving and environmentally friendly technologies; state and regional support of medium and small business entities.

It was established that the lack of statistical information in terms of indicators for assessing the implementation of the goals of sustainable development of the agricultural sector and rural areas outlines the need to find alternative options for monitoring. The author's methodical approach has been developed as an evaluation toolkit for the implementation of the state policy of meeting the goals of sustainable development. The implementation of the developed methodical approach, as a tool of state regulation, will allow to substantiate the concept of sustainable development of the agricultural sector and rural areas by forming a base of values in terms of the studied sub-indices; achieving compliance between the indicators of economic, social and environmental aspects of the assessment of the sustainable development of the agricultural sector at the state, regional and local level and their clear reflection as monitoring indicators of the State Strategy for Regional Development, regional (regional) strategies and strategies for the development of territorial communities.

The importance of the formation of the National Strategy for the Sustainable Development of the Agricultural Sector, where the agricultural development program and the rural development program will be presented as functional blocks, is substantiated. It was determined that this approach will increase the effectiveness of strategic planning, including in the part of forming evaluation indicators.

Key words: *tools, indicators, methodical approach, economic aspects, sociological aspects, ecological aspects, National Strategy, Agricultural Development Program.*

Постановка проблеми. Новий вектор розвитку, питання щодо імплементації концепції сталого розвитку, набуло після затвердження Указом Президента України № 722/2019 від 30.09.2019 р., Цілей сталого розвитку, адаптованих до України [1]. Саме даний документ став основою для започаткування трансформаційних процесів в сфері інкорпорації ЦСР до державних стратегічних документів для підвищення результативності їх виконання. Наразі функціонує Міжвідомча робоча група з питань координації процесів імплементації та забезпечення моніторингу Цілей сталого розвитку та чотири експертні групи, створені за ініціативи Міністерства економіки України. Метою функціонування зазначених інституцій є підготовка Першого Добровільного національного огляду щодо Цілей сталого розвитку в Україні, розробка моделі координаційного органу та проведення огляду досягнення цілей. Однак, моніторинг оцінки прогресу щодо досягнення ЦСР не забезпечує формування національного підходу щодо сталого розвитку України. У зв'язку з чим відсутні єдині концепти в регіональному та галузевому розрізі.

В умовах зміни адміністративно-територіального устрою, відсутність єдиного підходу до сталого розвитку аграрного сектору та сільських територій, посилює виклики в частині досягнення результативності державного регулювання, виконання стратегічних цілей розвитку аграрного сектору Національної економічної стратегії на період до 2030 р. (далі НЕС – 2030) [2]. В частині удосконалення концепції сталого розвитку аграрного сектору економіки України є низька питань, котрі потребують додаткової регламентації. Так, Концепція розвитку сільських територій до 2025 р. [3] визначала в якості пріоритету державної політики – сільські території. НЕС – 2030 визначає аграрний сектор в якості основи, а сільські території розглядає як її складовий елемент [2]. Реформа децентралізації визначила територіальну громаду в якості первинного суб'єкту місцевого самоврядування та основного носія його функцій і повноважень [4]. Отже, при формуванні концепції сталого розвитку аграрного сектору та досягнення прогресу в розрізі його рівноважних складових: економічної, екологічної та соціальної, важливим є врахування державних концептів в розрізі всіх окреслених напрямів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідження питань пов'язаних із забезпеченням результативності розвитку аграрного сектору завжди були в полі зору наукової спільноти. Дослідження механізмів, підходів та інструментів щодо забезпечення сталого розвитку економіки, аграрного сектору та сільських територій, зокрема, були детально розглянуті в працях О. М. Бородіної, Л. І. Катан, М. А. Латиніна, С. В. Майстро, М. Й. Маліка, Т. В. Мамотової, В. М. Молоканової, О. Л. Попової, П. Т. Саблука, І. А. Чикаренко., О. В. Шубравської та інших науковців. Однак комплексність й багаторівневість досліджуваної проблематики, зміна підходів державної політики щодо місця й ролі аграрного сектору та сільських територій, визначають актуальність досліджень щодо удосконалення концепції сталого розвитку аграрного сектору та сільських територій через інструменти державного регулювання.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення методичних підходів до формування концепції сталого розвитку аграрного сектору та сільських територій через інструменти державного регулювання.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз прогресу в досягненні ЦСР Україна – 2020 [5], за напрямом ЦСР 2 «Подолання голоду, розвиток сільського господарства», визначив низку завдань, котрі повинні бути вирішені для забезпечення продовольчої безпеки та розвитку аграрного сектору (рисунок 1).

Представлені на рисунку 1 напрями визначають важливість впровадження інструментів державної підтримки аграрного сектору на довгостроковій основі. Зокрема, значна увага приділена й розвитку органічного виробництва, котре є основою підвищення екологічності сільськогосподарського виробництва та збереження стану навколишнього середовища. В частині удосконалення нормативно-правового підґрунтя сільськогосподарського розвитку, експертами, котрі прийняли участь у розробці Моніторингового звіту щодо досягнення СР Україна – 2020 обґрунтовано розробку Національної комплексної програми сільськогосподарського розвитку. В частині результативних ознак, необхідним є поліпшення рівня та якості життя сільського населення шляхом забезпечення інфраструктурного розвитку

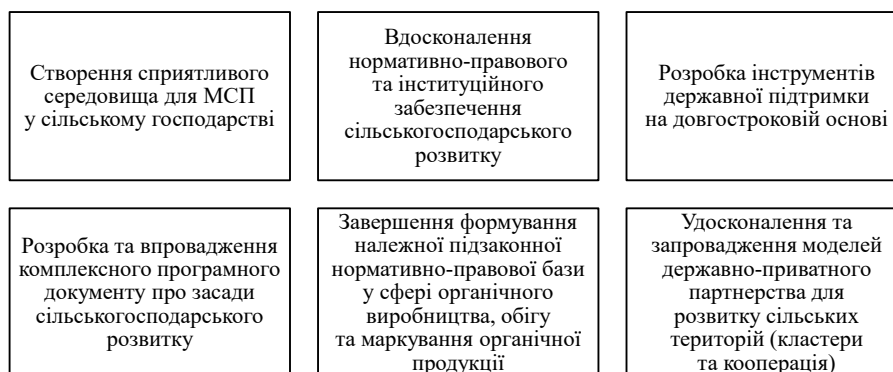

Рис. 1. Ключові напрями удосконалення концепції сталого розвитку аграрного сектору

Джерело: згруповано автором за даними [5]

сільських територій; стимулювання зростання зайнятості населення; забезпечення достатнього рівня інвестицій у людський капітал; формування мережі центрів інформаційної, консультаційної, навчальної, підтримки; підвищення рівня доходів; застосування ресурсозберігаючих та екологічно-сприятливих технологій; державної та регіональної підтримки середніх і малих господарюючих суб'єктів.

Відсутність статистичної інформації в розрізі індикаторів оцінки виконання цілей сталого розвитку аграрного сектору та сільських територій окреслює необхідність пошуку альтернативних варіантів проведення моніторингу. В якості оціночного інструментарію реалізації державної політики виконання цілей сталого розвитку розроблено авторський методичний підхід. Даний методичний підхід сформовано з урахуванням, затверджених в Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, вимог до стратегічного планування [4]. Зокрема, дотримана вимога щодо досягнення узгодженості між стратегічними орієнтирами регіонального розвитку національного рівня, регіонального рівня та рівня територіальних громад, що забезпечує формування базису реальних оціночних індикаторів багаторівневої структури державного регулювання.

Крім того, необхідність формування низки моніторингових показників, для проведення оцінки стану реалізації стратегії, створює підґрунтя для включення індикаторів сталого розвитку аграрного сектору в загальну систему моніторингу. Основою для розрахунку показників, котрі потребують якісної оцінки, або за якими відсутні розрахункові дані, можуть виступати результати соціологічного дослідження. Алгоритм проведення оцінки результативності державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору, представлено на рисунку 2.

В розрізі виконання першого етапу, в частині формування субіндексів індикаторів економічних, соціальних та екологічних аспектів сталого розвитку аграрного сектору, було проведено відбір методик та визначено, що найбільш адаптивним є базис показників, котрі розроблені Комісією зі сталого розвитку ООН [6].

В рамках реалізації першого етапу було визначено перелік субіндексів, котрі формують кожен оціночний індикатор. Так, до складу індикатору економічних аспектів сталого розвитку аграрного сектору IEASD увійшли субіндекси, котрі представлено в таблиці 1. Враховуючи відсутність розробленого механізму щодо збору статистичної інформації, запропоновано в якості субіндексів індикатору економічних аспектів сталого розвитку аграрного сектору використати, представлені в таблиці 1.

За даним підходом збір інформації буде проводитись на рівні громад, а акумулюватись на рівні регіону (області), що дозволить сформувати базис оціночних індикаторів.

До складу індикатору соціальних аспектів сталого розвитку аграрного сектору ISASD увійшли субіндекси, котрі представлено в таблиці 2.

Представлені в таблиці 2 показники дозволять сформувати оціночний базис для визначення рівня досягнення соціальної складової сталого розвитку аграрного сектору.

В таблиці 3 представлено субіндекси індикатору екологічних аспектів сталого розвитку аграрного сектору IE_{env}ASD.

Представлені в таблиці 3 субіндекси дозволять визначити рівень дотримання вимог екологічної складової розвитку аграрного сектору.

Реалізація другого етапу передбачає проведення перехресного аналізу показників моніторингу досягнення цілей Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки [4] та

Рис. 2. Алгоритм імплементації складників концепції сталого розвитку в методичний інструментарій оцінки державного регулювання розвитку аграрного сектору економіки

Джерело: авторська розробка

Таблиця 1

Субіндекси індикатору економічних аспектів сталого розвитку аграрного сектору IEASD

Назва індикатору	№	Суб-індекси IEASD
Індикатор економічних аспектів сталого розвитку (IEASD)	1	Частка населення, щомешкає за національною межею бідності
	2	Відношення доходів 20% найбагатших та 20% найбідніших верств населення
	3	Частка населення, що має дохід, менший, ніж 1 дол. США на день
	4	Темп росту ВВП галузі
	5	Валові заощадження
	6	Частка інвестицій у ВВП
	7	Рівень інфляції
	8	Відношення боргу доВНД
	9	Рівень зайнятості
	10	Незахищена зайнятість
	11	Продуктивність праці та вартість одиниці праці.
	12	Відсоток витрат на НДДКР у ВВП
	13	Матеріалоємність аграрного сектору
	14	Енергоємність аграрного сектору

Джерело: згруповано автором за даними [6]

Таблиця 2

Субіндекси індикатору соціальних аспектів сталого розвитку аграрного сектору ISASD

Індикатор соціальних аспектів сталого розвитку (ISASD)	1	Частка населення, що користується покращеними санітарними умовами
	2	Частка населення, забезпечена якісною питною водою
	3	Частка домогосподарств без електроенергії або інших сучасних енергетичних послуг
	4	Відсоток домогосподарств, які користуються твердим паливом для приготування їжі
	5	Відсоток населення, що давало хабарі
	6	Смертність у віці до 5 років (кількість смертей на 1000 осіб)
	7	Очікувана тривалість життя при народженні
	8	Відсоток населення, що має доступ до первинної медичної допомоги
	9	Відсоток дітей, імунізованих проти інфекційних хвороб
	10	Захворюваність небезпечними хворобами (ВІЛ/СНІД, туберкульоз, малярія)
	11	Поширення тютюнопаління
	12	Частка осіб, які поступили до школи у відношенні до їх загальної кількості, за статтю
	13	Частка осіб, які навчаються в школі (як відношення до загальної кількості осіб шкільного віку)
	14	Відсоток дорослих з середньою освітою, за статтю
	15	Грамотність дорослих (відсоток грамотного населення старше 15 років), за статтю
	16	Неперервне навчання (відсоток населення віком від 25 до 64 років, що навчається чи тренується)
	17	Зростання населення за рік
	18	Рівень залежності
	19	Рівень народжуваності
	20	Розподіл за видами пасажирського транспорту
	21	Рівень самогубств (кількість на 100 000 осіб)
	22	Кількість Інтернет-користувачів серед населення

Джерело: згруповано автором за даними [6]

Таблиця 3

Субіндекси індикатору екологічних аспектів сталого розвитку аграрного сектору $IE_{nv}ASD$

Індикатор екологічних аспектів сталого розвитку ($IE_{nv}ASD$)	1	Зміна цільового призначення землі
	2	Деградація ґрунтів
	3	Площа ораних та оброблюваних земель
	4	Частка землі під лісами
	5	Ефективність використання добрив
	6	Використання с/г пестицидів
	7	Площа біологічно чистого сільського господарства
	8	Частка територій під захистом, загальна та по екологічних регіонах
	9	Ефективність менеджменту територій під захистом
	10	Утилізація відходів
	11	Інтенсивність використання води підприємствами аграрного сектору
	12	Присутність кишкової палички в прісній воді
	13	Обробка стічних вод

Джерело: згруповано автором за даними [6]

субіндексів індикаторів економічних, соціальних та екологічних аспектів сталого розвитку аграрного сектору для визначення кола показників, котрі необхідно включити в загальний перелік. Наступним кроком даного етапу є затвердження моніторингових показників реалізації Стратегії регіонального розвитку в розрізі субіндексів індикаторів сталого розвитку аграрного сектору та розробка рекомендацій щодо механізму впровадження субіндексів індикаторів сталого розвитку аграрного сектору до переліку моніторингових

показників оцінки реалізації. Дані рекомендації дозволять сформувати єдину базу регіональних індикаторів сталого розвитку аграрного сектору, котрі в подальшому можуть бути включені до переліку статистичних показників.

В частині реалізації III етапу передбачено розрахунок рейтингу територіальних громад за рівнем сталого розвитку аграрного сектору та проведення їх ранжування за результатами оцінки. Враховуючи зміни в адміністративно-територіальному устрої країни, відсутність профільних

Рис. 3. Алгоритм проведення ранжування територіальних громад за результатами рейтингової оцінки сталого розвитку аграрного сектору

Джерело: розробка автора

статистичних показників, запропоновано використання підходу, який передбачає порівняння субіндексів не з певним стандартним значенням, а з умовно-відмінним значенням кожного окремого показника, котрий визначається як кращий результат серед показників досліджуваної сукупності. Базисом для формування досліджуваної сукупності виступають територіальні громади регіону (області). Алгоритм проведення ранжування територіальних громад за результатами рейтингової оцінки сталого розвитку аграрного сектору, представлено на рисунку 3.

За субіндексами формується масив даних у вигляді матриці, де по рядках записані територіальні громади ($i=1,2,\dots, n$), а по стовпцях – номери показників ($j=1,2,\dots, 17$). Для стандартизації показників формується додатковий ряд даних ($n+1$) в якому відображається максимальне значення кожного субіндексу з досліджуваної сукупності. Сформований ряд даних є базою для стандартизації вихідного субіндексу sub_{ij} відносно відповідного умовно-відмінного субіндексу $maxsub_{ij}$ за формулою (1):

$$Stsub_{ij} = \frac{sub_{ij}}{\max sub_{ij}}, \quad (1)$$

де $Stsub_{ij}$ – стандартизовані показники стану i -ї територіальної громади, sub_{ij} – вихідні показники i -ї територіальної громади, $max sub_{ij}$ – вихідний показник умовно-відмінного субіндексу.

Для формування комплексної рейтингової оцінки сталого розвитку аграрного сектору в розрізі територіальних громад використаємо наступну формулу (2)

$$R_i = \sqrt{(1 - stsub_{1j})^2 + (1 - stsub_{2j})^2 + \dots + (1 - stsub_{nj})^2}, \quad (2)$$

де R_i – рейтинг i -ї територіальної громади;

$j = 1, 2, \dots, n$ – номери субіндексів;

$Stsub_{1j}, Stsub_{2j}, \dots, Stsub_{nj}$ – стандартизовані субіндекси i -ї територіальної громади.

За результатами розрахунків буде визначено рейтинг кожної територіальної громади за рівнем сталого розвитку аграрного сектору. Останнім кроком розрахунків передбачено проведення ранжування територіальних громад досліджуваної сукупності.

Висновки. Результатом проведеного дослідження стали наступні агреговані висновки. Обґрунтовано важливість формування Національної стратегії сталого розвитку аграрного сектору, де в якості функціональних блоків будуть представлені програма сільськогосподарського розвитку та програма розвитку сільських територій. За даного підходу буде досягнуто підвищення результативності стратегічного планування, в тому числі і в частині формування індикаторів оцінки.

Реалізація розробленого методичного підходу, як інструменту державного регулювання, дозволить удосконалити концепцію сталого розвитку аграрного сектору та сільських територій шляхом формування базису значень в розрізі досліджуваних субіндексів; досягнення відповідності між індикаторами економічних, соціальних та еколо-

гічних аспектів оцінки сталого розвитку аграрного сектору на державному, регіональному та місцевому рівні та їх чітке відображення в якості моніторингових показників Державної стратегії регіонального розвитку, регіональних (обласних) стратегій та стратегій розвитку територіальних громад.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 р. : Указ Президента від 30 вересня 2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 11 листопада 2022 р.).
2. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> (дата звернення: 11 листопада 2022 р.).
3. Концепція розвитку сільських територій на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 995/2015 від 23.09.2015 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80> (дата звернення: 11 листопада 2022 р.).
4. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : Постанова КМУ № 695 від 5 серпня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11 листопада 2022 р.).
5. Моніторинговий звіт «Цілі сталого розвитку Україна, 2020». URL: <https://www.unicef.org/ukraine/reports/sustainable-development-goals-ukraine-2020-monitoring-report> (дата звернення: 11 листопада 2022 р.).
6. Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/guidelines.pdf> (дата звернення: 11 листопада 2022 р.).